

Journal of Child, Literature and Language Education – JCLLE

<http://dergipark.gov.tr/ceded>

Received date: 23.03.2020

Accept date: 27.04.2020

Inspirational "Kıraat" (Reading) and "Kitabet" (Writing) Studies with Instructions in the "Arkadaş" (Friend) Magazine

Cem Şems TÜMER*

Abstract. In this article, "Kıraat" (Reading) and "Kitabet" (Writing) studies in "Arkadaş" (Friend) magazine published between 18 January 1910 and 28 July 1910 were examined in terms of their approaches. These studies are structured according to age groups and planned with practical examples and periodic assignments in the journal which continues its publishing life for young people and children. It is seen that the approach exhibited in the studies is of the kind that can create a model today. The magazine, which provides rich and literary content despite its 14 issues, has also managed to gain a school function in the hands of teacher writers. As a result writing studies are found to be conservative by their language and writing style while their methods reveal is found to be compliance with modern approaches.

Keywords: "Arkadaş" (Friend) magazine, "kıraat" (reading), "kitabet" (writing), instruction, structure.

* Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Education, Turkish Education, Erzincan, Turkey; cstumer@erzincan.edu.tr

“Arkadaş” Dergisinde İlham Veren “Kıraat” (Okuma) ve Yönergeli “Kitabet” (Yazma) Çalışmaları

Cem Şems TÜMER*

Öz. Bu makalede 18 Ocak 1910 –28 Temmuz 1910 tarihleri arasında yayımlanan “Arkadaş” dergisinde yer alan “Kıraat” (Okuma) ve “Kitabet” (Yazma) çalışmaları yaklaşımları açısından incelenmiştir. Gençlere ve çocuklara yönelik olarak yayım hayatını sürdüren dergide bu çalışmalar yaş gruplarına göre yapılandırılarak yönergeli, uygulamalı örnekler ve periyodik ödevlerle planlanmıştır. Çalışmalarda sergilenen yaklaşımın bugün de model oluşturabilecek cinsten olduğu görülmüştür. 14 sayı yayımlanmasına rağmen zengin ve edebî bir içerik sağlayan dergi, öğretmen yazarların elinde bir okul fonksiyonu kazanmayı da başarmıştır. Sonuç olarak dergide yer alan yazma çalışmalarının üslup bakımından geleneksel olmakla birlikte yöntem olarak modern yaklaşımlara uygun olduğu bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: “Arkadaş” dergisi, “Kıraat” (Okuma), “Kitabet” (Yazma), yönerge, yapılandırma.

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, Erzincan, Türkiye; cstumer@erzincan.edu.tr

1. Giriş

1. Batılılaşan Osmanlıda Değişen Eğitim Sistemi ve Çocuk Dergileri

19. yy. ortalarından itibaren yoğunlaşan Batılılaşma çabaları içerisinde Osmanlı modernleşmesi özellikle İstanbul ve Selanik gibi merkezlerde kendini hissettirirken, II. Abdülhamid’in eğitim alanında hayata geçirdiği yenilikler ve bu doğrultuda açılan eğitim kurumları da ciddi bir değişimi göstermektedir. Eğitimdeki bu yenilik çalışmalarına paralel bir biçimde Arap harfli Türkçe çocuk dergilerinin de önce kendini gösterip, sonra yeni içeriklerle zenginleşerek ve sayılarını artırarak yayım hayatını sürdürdükleri dikkat çekmektedir.

“Arkadaş” dergisinin yayımlandığı II. Meşrutiyet’in ilk yılları, işte bu önceki yıllarda başlatılmış olan yenileşme çabalarının miras olarak devralınıp, İttihat ve Terakki döneminin yeni yaklaşımlarının görülmeye başladığı yıllardır. Bu yıllarda eğitim alanındaki genel durum kısaca şu şekilde özetlenebilir: II. Abdülhamid döneminde, özellikle 1890’lardan sonra Tanzimat’tan devralınan laik eğitim zihniyetinden hatırı sayılır biçimde uzaklaşıldığı görülür. Ancak Sultan’ın sürekli modernleşmeci olduğu, Avrupa hayat tarzına karşı olmadığı, bizzat kendi yaşamıyla buna örnek olduğu da görülür. Padişahın eğitim politikası daha çok Batı rekabetiyle başa çıkabilmek için Batılı pedagoji tekniklerinin ve teknik araç ve gereçlerin seçici biçimde ödünç alınması yönündedir. Sultan’ın eğitim siyasetinin hedefi zor zamanlarda devletine hizmet verebilecek yeteneğe ve siyasi sadakate sahip, liyakat esasına dayanılarak seçilmiş genç bir nesil yetiştirmektir (Gündüz, 2013: 96).

Gerçekten de Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’nin kaderini tayin edecek olan liderler ve aydınlar kadrosunun neredeyse tamamının bu süreçte genişleyen eğitim kurumlarından yetiştiğini söylemek mümkündür. Bu aydın ve siyasetçiler II. Meşrutiyet’in özgür ortamında, özgün sayılabilecek eğitim düşünce ve uygulamaları üretebilmişlerdir. Toplumsal değişimin sağlanabilmesi için eğitim baştan aşağı düzeltilmesi gereken bir kurum olarak görülmüştür. Sadece geleneksel eğitim kurumları değil, Tanzimat’ın yeni okulları dahi eksik ve geri kalmış olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla eğitimde toptan bir yenileşme ve dönüşüm hemen her kesim tarafından ve sürekli olarak dile getirilmiştir.

Daha çok Batı’nın etki ve zorlamasıyla pozitivist düşünce ve bilimselliğin egemen olduğu bu dönem eğitim anlayışında; *Emrullah Efendi, İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu), Edhem Nejad, Prens Sabahattin, Celal Nuri (İleri), Mustafa Satı Bey, Ziya Gökalp, Kâzım Nâmi Duru* gibi isimlerin öncülük ettiği; *Seçkinler eğitimi, Çocuktan hareket, İş okulu, Girişkenlik eğitimi, Kitle eğitimi, Kültür eğitimi* gibi akımlar etkili olmuştur (Gündüz, 2013: 114-118).

Dikkat edilirse İttihat ve Terakki yönetimi bu akımlarla, sadece formel bir biçimde, “Arkadaş” dergisinde de adı geçen “*Hadika-i Meşveret İdadisi*” gibi yeni mekteplerle değil; aynı zamanda gazete ve dergiler yayımlayarak, gece dersleri ve konferanslar düzenleyerek okul yaşını çoktan aşmış kitleyi de eğitmeye çalışarak, kendilerini âdeta toplumu yönlendirmekle görevli toplumsal mühendisler olarak görmüşlerdir (Uyanık, 2009: 85).

Diğer taraftan eğitimdeki bu yeniliklerin bir parçası olarak görülebilecek çocuk dergileri de, ilk çocuk dergisi olarak kabul edilen *MümeYYiz*'den, (15 Ekim 1869) II. Meşrutiyet yıllarına kadar -geleneksellikten modernliğe doğru- eğitici, öğretici, nasihat verici, ahlaki hassasiyetler, satış ve tiraj düşüklüğü gibi sürekli muhafaza edilen özelliklerinin yanı sıra, gündelik hayatta meydana gelen modern değişimler sonucu kendilerini de yenileyebilmişlerdir. Batı'dan gelen çeşitli araçlar ve farklı anlayışların çocuğun günlük hayatını doğrudan etkilemeye başlamasıyla birlikte kıyafet, oyuncaklar, fotoğraflar, tiyatro, reklam alanında meydana gelen değişim ve yenilikler çocuk dergilerine de yansımıştır (Okay, 1998: 76-106). Ayrıca 19. yüzyılın sonlarından itibaren; Tefik Fikret, Ziya Gökalp, Rıza Tefik (Bölükbaşı), Raif Necdet (Kestelli), Hüseyin Cahid (Yalçın), Celal Sahir (Erozan), İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu), Hüseyin Ragıp (Baydur), Faik Ali (Ozansoy), Nigâr binti Osman, Ali Ulvi (Elöve), Mehmet Emin (Yurdakul), Sabiha (Sertel), Nafi Atuf (Kansu), Yusuf Akçura, Ahmed Cevad (Emre), Enis Behiç (Koryürek), Osman Fahri, Baha Tefik, Edhem Nejad, Aka Gündüz, Avanzade Mehmed Süleyman gibi dönemin şöhretli yazarları yazı ve şiirleriyle çocuk dergilerine katkıda bulunurlar.

Böyle bir genel değişim ve gelişim içerisinde çocuklar için yayımlanan eski harfli dergiler genellikle siyasi ve sosyal konjonktüre göre hareket eder. Devletle ve devleti idare edenlerle araları her zaman iyidir. Meşrutiyet'e kadar Saltanat'ın, 1908'den sonra Meşrutiyet'in ve nihayet 1923'ten sonra da Cumhuriyet'in yanında yer alırlar. Zaman zaman aksayan yönleri, yanlış uygulamaları dile getirirler de bunu çok ılımlı bir şekilde yaparlar (Okay, 1999: 21).

2. "Arkadaş" Dergisi

Makalede II. Meşrutiyet yıllarında yayımlanan "Arkadaş" dergisinin toplam dokuz sayısında yer alan "kıraat" ve "kitabet" çalışmaları doküman analizi nitel araştırma yöntemiyle incelenmiştir. İlgili sayılar ve bu sayıların tarihleri makalenin son kısmında verilmiştir.

Çalışmamıza konu olan "Arkadaş" dergisi 5 Kânun-ı Sâni 1325/ 18 Ocak 1910 – 15 Temmuz 1326 / 28 Temmuz 1910 tarihleri arasında her biri 32 sayfa tutarında 14 sayı olarak yayımlanmıştır. Toplam 449 sayfalık koleksiyonuyla, gençlere ve çocuklara hitap eden eğitici, öğretici ve edebî yönden zengin içeriğiyle döneminde dikkat çeken, bir heves ve fedakârlıkla çıkarıldığı okuyucularıyla kurulmaya çalışılan ilişkilerden ve son sayısında yayımlanan veda yazısından anlaşılan önemli bir gençlik dergisidir. Esasen gençlere hitap etmekle birlikte, özellikle çalışmamıza konu olan kıraat ve kitabet çalışmalarında ibtidâî, rüşdî ve idâdî³ öğrencilerine yönelik sistematik öğretim yaklaşımlarıyla, onları bu

³ İbtidâî, rüşdî ve idâdî kelimeleri dergide geçtiği şekilleriyle kullanılmıştır. Dergide ortaokul anlamında "rüşdiyye" kelimesi kullanılmamıştır. Bu kelimelerin bir kurumdan ziyade bu kurumlardaki yaş gruplarını karşılayacak şekilde kullanıldığı anlaşılıyor. Bugünkü eğitim sisteminde ilk, orta ve lise düzeyindeki öğrenci kitlesi kastedilmiştir.

çalışmaların içine çekme çabasıyla çocukları da geniş bir biçimde önclemiştir. Bu açıdan çocuk ve gençleri birlikte kuşatan bir dergidir.

Dergi üzerinde değerlendirmelerde bulunanlar, onun dönemin edebiyatçılarının eserlerine de genişçe yer veren edebiyat ağırlıklı bir dergi olduğunda ve dönemin sadeleşme yolundaki genel havasına aykırı olarak dil, imla ve anlatımda daha muhafazakâr davrandığı konusunda hemfikirdirler (Kür, 1991: 241-243, Okay, 1999: 102). Dergide gerçekten böyle bir yön olmakla birlikte incelememizde genişçe üzerinde duracağımız dil öğretim yönteminde isabetli ve başarılı bir yaklaşım sergilediğini de teslim etmek gerekir.

Derginin 14 sayılı koleksiyonu İstanbul kütüphanelerinde (Duman, 1986: 23-24) ve Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı'nda bulunmaktadır (Okay, 1999: 100). Bunun haricinde, 1876-1967 yılları arasında değişik tarihlerde “Arkadaş” adıyla yayımlanmış altı dergi daha bulunmaktadır (Bayrak, 1994: 9). Dergiden söz eden çalışmalarda derginin adının yanlış bir biçimde “Mekteplilere Arkadaş” şeklinde geçtiği dikkati çekmektedir (Okay, 1999, Vahapoğlu, 2009, Top, 2010, Vahapoğlu, 2010). Derginin dış kapak ve iç kapak başlığında daima bağımsız bir biçimde “Arkadaş” ismi yer alır. Dergide sağ sayfaların üst boşluğunda “mekteplilere”, sol sayfaların üst boşluğunda “arkadaş” ibarelerinin yer alması, derginin adıyla ilgili bir tasarruf değil, görselle ilgili estetik, bütünleştirici bir düzenlemedir. Belki de dergi kataloglarıyla ilgili önemli bir çalışmada; “Not: İç sayfa başlıklarında ‘Mekteplilere arkadaş’ yazılmıştır.” (Duman, 1986: 23) ifadesinin yer alması, sonraki çalışmalarda böyle bir algıya yol açmış olabilir. Fakat yukarıda belirttiğimiz gibi, bu iki kelime dergide hiçbir zaman bir kelime grubu oluşturacak tarzda isim olarak bir arada kullanılmamıştır.

Başlangıçtan itibaren dergi; *Mehmet Faik*, *Midhat Sadullah* (Sander), *Osman Fahri* ve *Ali Nusret*'in çalışmalarıyla yayım hayatını devam ettirmekle birlikte, 6. sayıya kadar sorumlu müdür Mehmet Faik'ken, 6. sayıdan itibaren "Müdür: *Midhat Sadullah*, *Umur-ı Tahririye: Osman Fahri*" şeklinde bir görev değişikliğine gider. Dergiyi şekillendiren yazar kadrosunun eğitimci tarafları ve aralarındaki yakınlıklar dikkat çekicidir.

Mehmet Faik, "*Düstûrü'l İnşâ*" isimli kitabın yazarıdır (Özarslan, 2007: 73). *Osman Fahri* ve *Ali Nusret*, Cenap Şahabettin'in anne bir baba ayrı kardeşleridir. Kısa ve trajik hayatıyla tanınan şair ve ressam *Osman Fahri* öğretmenlik ve ihtiyat subaylığı yapmış, eğitimle hep ilgili olmuştur. Dergiyi çıkardıklarında yirmi yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Kendisini ölüme götürecektir olan imkânsız aşkın kahramanı Şükûfe Nihal'in ilk eşi olan *Midhat Sadullah*'ın yakın arkadaşıdır ve dergiyi birlikte çıkarmaktadırlar (Kerman, 1988: 7-11). *Midhat Sadullah* (Sander) ise okullarda uzun yıllar okutulan Türkçe ve dilbilgisi kitaplarının hazırlayıcısı dil uzmanıdır.

Osman Fahri'nin ağabeyi *Ali Nusret*, kardeşi gibi askerlik ve öğretmenliği birlikte yürütmüştür. Sadece şiir değil, mensur şiirler de yazmış, Fransızcadan romanlar tercüme etmiş, dönemin önemli gazete ve dergilerinde edebiyat, tarih, askerlik, fen, eğitim konularında pek çok makale kaleme almış, II. Meşrutiyet sonrasındaki dil tartışmalarına katılmış, dilde sadeleşmenin karşısında yer almıştır. *Ali Nusret*, ayrıca Fransızcadan bir çocuk piyesi adapte etmiş ve bir de Osmanlı elifbası hazırlamıştır. Bütün bu çalışmalarıyla *Ali Nusret*, Türk edebiyat tarihinin yenileşme açısından en hareketli dönemleri olan Ara Nesil, Servet-i Fünun ve II. Meşrutiyet dönemlerinde faaliyet göstermiş bir şair, yazar, tenkitçi, dilci ve eğitimci olarak kabul edilir (Vahapoğlu, 2010: 143).

2.3. Kıraat (Okuma) Çalışmaları

2.3.1. İbtidâî

Dergide ibtidâî kıraat çalışmaları için toplam yedi adet metin verilmiştir. Bu metinlerin dikkat çeken şekil özellikleri şöyle sıralanabilir: Bunların dört tanesi iki, üç tanesi bir paragraftan oluşmaktadır. Uzunlukları ortalama 34 – 98 kelime civarındadır. Bu metinlerden beşinin özel bir adı yoktur, sadece ikisinin başlığı bulunmaktadır ve bunlar diğerlerinin kelime sayısının iki katı kadar uzunluktadır. İsimsiz metinler için bazen "*Hikâye*" ortak başlığı kullanılmıştır. Metinler tür olarak ya fabl ya da kahramanları çocuklar olan küçük hikâyelerdir, içerik ve mesaj olarak eğitici, öğretici ve ahlaki özellikler gösterir. Bu mesajlar genellikle son cümlelerde vurgulanır.

Numara, Sayfa	Başlık	Paragraf Sayısı	Kelime Sayısı	Tür	İçerik / Mesaj
1, 30	“Hikâye”	2	57	Fabl	Arı ve sinek arasında geçen bir olay. <i>“Başkalarını küçümseyerek kendini methetmek yanlıştır.”</i>
2, 43	“Hikâye”	1	42	Hikâye	Bir kedinin küçük bir çocuğa şirin görünüp ekmeğinden bir parça alır almaz kaçıp gitmesini anlatan bir metin. <i>“Sahte görüntülerle yaklaşanlar insanlara zarar verirler.”</i>
3, 85	“İyi Çocuk”	2	98	Hikâye	Büyük bir çocuğun kendisini döven küçük çocuğa yaşından dolayı karşılık vermemesi üzerine yazılmış. <i>“Kendinden küçüğünü affetmek ona ceza ile karşılık vermekten daha iyidir.”</i>
6, 186	“Hikâye”	2	41	Hikâye	Topaç çeviren bir çocuğa, kendisini izleyen babasının, topacın kırbaçlanarak döndürülmesini örnek göstermesi. <i>“Akıllı çocuklar sorumluluklarını ceza görmeden yerine getirir.”</i>
9, 278	“Hikâye”	1	34	Hikâye	Küçük bir çocuğun kurttan korkmam diye böbürlenirken önüne çıkan fareden büyük bir korkuya kapılması. <i>“Cesaret sözde değil yürekte olmalıdır.”</i>
10, 307	“Hikâye”	1	50	Fabl	Sürahinin ağzı dar olduğu için suya ulaşamayan bir kuşun sürahinin içerisine taş doldurarak suyu yükseltip içmesi. <i>“Sabırla çalışan başarılı olur.”</i>
11, 339	“Köpek İle Tavşan”	2	72	Fabl	Bir yavru tavşanla onu aldatıp yuvasından çıkarmaya çalışan av köpeğinin arasında geçen küçük bir olay. <i>“Anne ve baba sözünden dışarı çıkılmaması gerekir.”</i>

2.3.2. Rüşdî

Rüşdî kıraat çalışmaları için toplam yedi adet metin verilmiştir. Bu metinlerin dikkat çeken şekil özellikleri şöyle sıralanabilir: Bunların bir tanesi dört, bir tanesi üç, üç tanesi iki, iki tanesi bir paragraftan oluşmaktadır. Uzunlukları ortalama 101– 218 kelime civarındadır. Bu metinlerden altısının özel bir adı yoktur, sadece birinin başlığı bulunmaktadır. İsimsiz metinler için bazen “*Hikâye*” ortak başlığı kullanılmıştır. Metinler ibtidâide olduğu gibi tür olarak ya fabl ya da kahramanları çocuklar olan küçük hikâye özellikleri göstermekle birlikte, farklı olarak bu seviyede fabl sayısının arttığı ve Amerika gazetelerinden birinden aktarılan ilgi çekici bir haber metnine de yer verildiği görülmektedir. İçerik ve mesaj olarak ibtidâide olduğu gibi eğitici, öğretici ve ahlaki özellikler gösterir. Mesajlar genellikle son cümlelerde vurgulanır.

Numara, Sayfa	Başlık	Paragraf Sayısı	Kelime Sayısı	Tür	İçerik / Mesaj
1, 30-31	“ <i>Hikâye</i> ”	4	129	Alegorik Hikâye	Serçeler, saka kuşu ve bir çiftçi arasında geçen bir olay. “ <i>Kötülerle düşüp kalkmak onlar gibi değerlendirilmeye yol açar.</i> ”
2, 43	“ <i>Hikâye</i> ”	1 (Yaklaşık üç paragraf uzunluğunda)	101	Hikâye	Bir çocukla babası arasında insanları dış görünüşe göre değerlendirmemek gerektiği düşüncesini işleyen bir metin. “ <i>Dünyada fenalardan ve işe yaramaz tembellerden başka çirkin yoktur.</i> ” cümlesiyle biter.
3, 85	“ <i>Hikâye</i> ”	2	216	Fabl	Kendini beğenmişliğin kötülüğünü ve kendinden güçsüze merhamet etmek gerektiği düşüncesi işlenir, bir atla boğa arasındaki konuşmalardan oluşur.
6, 186	“ <i>Hikâye</i> ”	1 (Uzun tek paragraf)	218	Fabl	Başkalarına muhtaç olmamak gerektiği düşüncesi işlenir, bir fareyle kaplumbağa arasındaki konuşmalardan oluşur. “ <i>Başkalarının saraylarına sokulmaktan kendi kulübende oturmak hayırlıdır.</i> ” cümlesiyle biter.
9, 278	“ <i>Hikâye</i> ”	2	157	Fabl	Kuru gürültüyle, bağırıp çağırmakla başkalarının korkutulamayacağı düşüncesi işlenir, bir fino köpeğiyle

10, 307	“Hikâye”	3	190	Gazete Haber	çoban köpeği arasında geçen küçük bir olayı anlatır. “ <i>Hüner bağırtıcı, çağırıcı adam olmakta değil, sükûtu bile sairlerini korkutacak, kabiliyetli, ehliyetli tehdidini ifâa kâdir adam olmaktadır.</i> ” cümlesiyle biter.
11, 340	“Sağ El ve Sol El”	2	141	Hikâye	Amerika’da yoldaki bir posta kutusunu yuva yapan bir karganın mektuplara zarar verdiğinin anlaşılması üzerine, yuvasını bozmamak için civara yeni bir posta kutusu yapılması olayının anlatıldığı bir haber. Metin şu cümleyle biter: “ <i>İşte himâye-i hayvanât merâkında olanlar için şâyân-ı emsâl bir hareket.</i> ”
11, 340	“Sağ El ve Sol El”	2	141	Hikâye	Bir ressamın sol elinin yetersizliği ve gereksizliğini dile getirmesi üzerine küçük parmağının ona cevap vermesiyle uzuvları kullanabilmenin onları terbiyeyle mümkün olabileceği düşüncesinin işlendiği alegorik bir hikâye.

2.3.3. İdâdî

İdâdî kıraat çalışmaları için diğerlerinde olduğu gibi toplam yedi adet metin verilmiştir. Bu metinlerin dikkat çeken şekil özellikleri şöyle sıralanabilir: Bunların üç tanesi üç, bir tanesi iki, iki tanesi dört ve bir tanesi on paragraftan oluşmaktadır. Uzunlukları ortalama 213 - 312 kelime civarındadır. Bu metinlerin tamamının özel bir adının olması dikkat çekicidir. Metinler tür olarak bir fabl ve alegorik hikâyelerle ibtidâî ve rüşdî seviyesine benzerlik göstermekle birlikte, farklı olarak bu seviyede deneme ve sohbet yazılarına da yer verildiği görülmektedir. İçerik ve mesaj olarak diğerlerinde olduğu gibi eğitici, öğretici ve ahlaki özellikler gösterir. Mesajlar genellikle son cümlelerde vurgulanır.

Numara, Sayfa	Başlık	Paragraf Sayısı	Kelime Sayısı	Tür	İçerik / Mesaj
1, 31	“Vicdân-ı Sâfın Saadeti”	10	312	Hikâye	Baş tarafında “Kalb-i mü’min arşü’r-Rahmân” hadis-i şerifi yer alır. Bir ihtiyar balıkçıyla oğlu arasında geçen konuşmalardan oluşan metin, kıssadan

					hisse anlayışına göre ahlaki bir nasihat vermek üzere oluşturulmuştur. Hikâyeden sonra “ <i>Netice-i Ahlakiye</i> ” başlığıyla şu mesaj ayrıca verilir: “ <i>Bir vicdân-ı sâf, üstünde yalnız hüsn-i ahlâk erbabının istirahat edebileceği bir bâlîn-i latîfdir. Kendi hayatından memnun olmak: Hüsn-i harekâtın mükâfatıdır.</i> ”
2, 44	“Ni’met ve Şükrân-ı Ni’met”	2 (Uzun paragraf)	234	Alegorik Hikâye	Bir peri kralının düzenlediği, dünyadaki bütün güzel huy ve faziletlerin kadın kıyafetli birer peri görüntüsünde katıldığı ziyafet konusuyla nimet ve nimete şükür temasını işlenir.
3, 86	“Saka Kuşu”	3	250	Alegorik Hikâye	Bir kış günü saka kuşuyla oduncu arasındaki dayanışmayla insanların yaptıkları iyiliklerle birbirlerinin eksikliklerini gidermeleri gerektiği düşüncesi işlenir.
6, 186	“İhtirâsâtın Neticesi”	4	303	Hikâye	Yazının başlığına uygun olarak hırsa kapılmanın kötülüğü düşüncesi, susuzluğunu bastırarak üzümleri alabilmek için aradaki bataklığa girmeyi göze alan bir adamın düştüğü çaresiz durum konusuyla işlenir.
9, 278	“Plevne Muharebesi”	3	216	Deneme	Plevne muhasarası ve mağlubiyetinden doğan acının etkileyici bir biçimde anlatıldığı bir deneme. Çeşitli nidalarla, benzetmelerle edebîlik değeri yükseltilmiş bir metin.
10, 308	“İnsâniyet”	3	213	Sohbet	Birbirini takip eden bütün nesillerin insaniyeti yükseltmek uğruna azimle çaba göstermesi gerektiği konusunu işleyen bir metin.
11, 340	“Efsane”	4	229	Fabl	Yakaladıkları peyniri pay edemeyen kedilerin basitçe birbirlerine düştükten sonra, adaletiyle meşhur maymundan yardım istemeleri, maymunun bu durumdan faydalanarak peyniri terazide eşitlerken önce fazlaları sonra tamamını yemesi. “ <i>Bir malı adilce paylaşamazsan elde olanı da kaybedebilirsin.</i> ” düşüncesi işlenir.

2.3.4. Kıraat (Okuma) Çalışmalarının Genel Değerlendirmesi

Kıraat çalışmalarına bütün olarak bakıldığında, yaş seviyesinin titizlikle dikkate alındığı, paragraf ve kelime sayılarının buna göre belirlendiği görülür. Bununla birlikte bazen çok uzun tek paragrafa bazen de daha kısa on paragraflı metinlere rastlanır. Bu durum Osmanlıcada o tarih için bile henüz çok sistematik bir paragraf yapma geleneğinin oluşmamış olmasına ve *Ali Nusret*'in dil konusunda dönemde hâkim olan “*sade dil*” anlayışına karşı tavrına bağlanabilir. Ahlaki, eğitici ve öğretici içeriğin her yaş seviyesinde vazgeçilmez bir öncelik taşıdığı, metinlerin bu açıdan angaje bir özellik gösterdiği de dikkat çekmektedir. İdadi seviyesinde bile bir deneme ve bir sohbet yazısı dışında fabl ve alegorik hikâyeler kullanmak geleneksel anlatıların Osmanlı kültür ve eğitimindeki yerini de işaret etmektedir.

Tek paragraf ve 218 kelime tutarında, rüşdî seviyesindeki metin örneği aşağıda yer almaktadır:

Hikâye

Her görüldüğü yerde nefretle karşılanan ve insandan, hayvandan birçok düşmanlarının yed-i intikamına düşmemek için daima helecan ile vakit geçiren bir fare günün birinde serseriyâne dolaşmakta iken ikametgâhını sırtında taşıyan ve cüz'i bir tehlikeye mukabil hemen kendini bu ikametgâh içinde enzâr-ı tecavüzden gizleyen bir kaplumbağaya rast geldi. Hakaret-âmez bir tavır takınarak: “- Zavallı kaplumbağa senin hâline gerçekten pek acıyorum. Bu kadar güzel bir cihan içinde; sun'î, tabî'î bu kadar mebâni-i müzeyyene ve muhteşeme arasında senin böyle bir kabuk parçasından başka sığınacak yerin olmadığı için hakikaten pek bedbahtsın! Böyle hazin bir mahbes içinde ömür geçirmeğe mahkûm olduğun için kim bilir ne kadar muğbersin! Hâlbuki ben böyle bir mahbesten âzâde olduğum için keyfime, tab'uma, zevkime göre en lâtif binalar içinde kendime bir mesken ihtiyâr edebilirim. Ez-cümle bak, şimdi bir padişahın sarayında ikamet ediyorum. Etrafımda altın yıldızlı duvarlar, başım üzerinde elmas parçalarından yapılmış gibi avizeler, nereye baksam ipkeler, sırmalar ile müzeyyen döşemeler görüyorum!” dedi. Kaplumbağa farenin bu müteazzimâne sözlerini dinledikten sonra şu cevabı vermekle iktifa etti: ‘- Ben bir kabuk parçasından ibaret olan şu hakîr ikametgâhımdan tamamen memnun, ve bunun derûnunda tamamen bahtiyarım. Çünkü bu kabuk parçası tabiatın bana, kimsenin iştirâki olmaksızın yalnız bana ihsan ettiği bir meskendir ki kimse beni bundan tard edemez. Sen ise her an kovulmak, hatta yakalanıp işkence edilmek tehlikesi içindesin! Başkalarının saraylarına sokulmaktan kendi kulübende oturmak hayırlıdır!’ (N. 6, s.186)

2.4. Kitabet (Yazma) Çalışmaları

Kitabet çalışmaları 6, 8 ve 12. sayılarda yer alır. 6. sayıda verilen vazifelerin cevabı 8. sayıda; 8. sayı vazifelerinin cevabı ise 12. sayıda yayımlanır. Kıraat çalışmalarında olduğu gibi kitabet çalışmalarının da *Ali Nusret* tarafından hazırlandığı anlaşılmaktadır.

2.4.1. İbtidâ

Bu kısımda önce bu seviye için yazma “*tavsiyeler*”i (bir çeşit yönerge), sonra *kalem*, *şahıs kıyafeti* ve *yük arabası* resimlerinden hareketle eşya nasıl tarif edilir sorusuna cevap teşkil eden yazma çalışmalarına yer verilir. “*Tavsiyeler*”den (yönerge) hareketle, ibtidâ öğrencilerinden beklenenler şunlardır:

Bu derecedeki öğrenciler başlangıçta *en basit ve daima göz önünde bulunan* eşyanın tarifinden başka şeyler kaleme almamalıdır (N. 6, s. 170). Dikkat çeken husus, bütün çalışmaların basitten karmaşığa doğru planlanmasıdır. Öncelikle en basit ve sıradan eşyalar seçilmeli ve bu eşyalarla ilgili “*fikirler*” keşfedilip bir araya getirilmelidir. Eşyanın renkleri, biçimleri, büyüklükleri gibi ayırıcı yönleri sanki resimleri yapılacakmış gibi göz önüne getirilmelidir. Tariflere düzgün bir şekilde alışabilmek için tarif olunacak maddeleri açık ve kat’i olarak belirlemek gereklidir. Bu maddeler her neyse, öğrenci, onları ayırt edici yönlerini ortaya koyacak şekilde, kendi kendine bir soru şekline dönüştürmelidir. Bu sorular önceleri pek sınırlı, yüzeysel olacağı gibi, onlara cevap olan cümleler de gayet açık, sade, kısa olur. İlk başlayanlar bu tür çalışmalara alışıp zevkleri geliştikçe tarif edecekleri eşyayı kademe kademe büyütürler. “*O zaman sualler ve cevaplar tabiatıyla çoğalır. Cümleler yavaş yavaş daha uzunca ve daha süslüce olur.*” (N.6, s. 170)

Bir çeşit güdümlü yazma çalışması niteliğinde olan bu planlama son derece gerçekçi ve işe yarar bir yaklaşımdır. Öğrenciyi konudan uzaklaştırmadan iyi gözlemlemeye ve kolayca yazmaya yönlendirmektedir.

Örnek Uygulama: I- *Kalemim*

Sualler: Kaleminiz neden mamüldür? Rengi nasıldır? Nasıl yontulmuştur? Ucu ve nihayeti nasıldır?

Tevesi': Bir nevi kamyştan mamuldür. Rengi koyu vişneye benzer, üzerinde sarımtırak lekeler vardır. Ucu, yazmak için, yassı ve sivri olarak yontulmuştur. Ortasında ince bir çatlağı vardır. Nihayeti yuvarlaktır.

Ayrıca gelecek nüshaya kadar öğrencilere verilen “*tevesi'*”ler (genişletme/yazma çalışmaları) - bir çeşit çalışma yaprağı olarak da düşünülebilir- şunlardır:

1- *Kunduralarım.*

Sualler: Kunduralarınız neden mamuldür? Kim imal etmiştir? Parasını kim vermiştir? Kunduralarınızdan memnun musunuz?

2- *Ceketim.*

Sualler: (Aynı plan) Ceketiniz neden mamuldür? .. Kim imal etmiştir? ... İlh.

3- *Başımız.*

Sualler: Başımızın şekli? Tepesi? Tepesinin içinde ne vardır? Arkası ne ile mesturdur? Ön tarafına ne denilir? Orada neler vardır? Aşağı kısmı nedir? (N. 6, s. 171)

Sonraki aşamada “Tavsiyeler” bölümünde ilave olarak öğrenciler etraflarında bizzat gördükleri eşyaların tarifinde biraz maharet kazandıkları için, artık bizzat göremedikleri şeylerin özellikle resimlerine bakarak yazma çalışmalarına yönlendirilmektedir. Bu konuda sadece kıraat kitapları değil, resim bulunabilecek diğer kitaplar ve özellikle *hayvan, çiçek, ağaç, bina kartpostalları* bu çalışmalar için tavsiye edilmektedir. Onları bir anlam konusu (*mevzu’-i ‘me’al*) kabul ederek yazmaya çalışmanın çok faydalı olacağı vurgulanmaktadır. (N. 8, s. 243)

Resimden eşya tarif etme konusunda başlangıçta en çok göze çarpacak noktalarla yetinilmesi, gayet *kısa, açık ve sade* cümleler kullanılması gerektiği ifade edilmektedir.

Bu bölümde öğrencilere bir “*orak*” resmi verilmiş ve bu resimle ilgili yazının planının şu şekilde olması gerektiği ifade edilmiştir:

Sualler: - Orak nedir? Parçaları neden ibarettir? Namlusu nasıldır? Sapı nasıldır? Orak ile ne yapılır?

Daha sonra bu sorulara cevap teşkil edecek şekilde yazı basitçe genişletilip yazılır (*tevsi*). Çalışmanın devamında 6. sayıda verilen *Kundurularım, Ceketim, Başınız* konulu ödevlerin onlarla ilgili sorulan sorular kapsamında aynı şekilde yazıya dönüştürülmesi örneklenir. (N. 8, s. 243)

İbtidâi için bir sonraki nüshaya kadar öğrencilere şu “*tevsi*”ler (genişletme/yazma çalışması) verilmiştir: 1- *Bir Elma*, 2- *Posta Pulu*, 3- *Bir Onluk*. Diğer çalışma planlarında olduğu gibi,

yazmaya esas teşkil edecek “sualler” sıralanmıştır. Bunlar içerisinde posta pulu örneği güncellik, resmîlik, sanat ya da grafik değeri gibi birçok özelliği üzerinde taşımasından dolayı yerinde ve dikkat çekicidir:

Devlet-i Aliye Postahânelerinde Kullanılan Bir Pul şeklinde sınırlandırılan konuyla ilgili “sualler” şu şekildedir: *Bir posta pulu nedir? Rengi Nasıldır? Üzerinde ne görülüyor? Kaç para kıymetindedir? Nereye Yapıştırılır?* (N.8, s. 244)

En son aşamada, ibtidâ için verilen yönergelerin (*tavsiye*) daha önce verilenlerle aynı doğrultuda olduğu görülür. Buna göre bu yaş grubu daima eşyanın tarifiyle meşgul olmalıdır. *Bu küçük dimağların*, gözleri önünde bulunan çeşitli eşyaya dikkatle bakmak ve gördüklerini sırasıyla, herkesin anlayabileceği gibi, kısa fakat doğru cümlelerle yazmak melekesini kazanmış olmaları yeterli görülür. Daha önce de belirtildiği gibi çalışmalar kademe kademe basitten karmaşığa (basitlerden mürekkeplere) doğru geçerse çocuklar bir şeyi gerek ağızdan gerekse yazıyla tarif etmekte güçlük çekmez. Küçük çocukları eşya tarifiyle meşgul etmenin iki sebebi vardır:

1- *Herhangi bir şeye dikkatle bakmak;*

2- *Bir şeye baka baka bellenilen şekil ve hâlini o şeyi görmeyenlerin veya görmemiş olanların dahi hayâlen göz önüne getirebileceği surette gayet açık anlatmak.*

Kitabet, yalnız çok yazmak değil iyi görmek ve iyi düşünmek sanattır. Bir şeyi dikkat-i mahsusa ile gören ve ona zihnen de vücut veren bir adam lisanın hat ve imlâsına biraz vâkif ise behemehal onu iyice yazabilir.

Bu esaslar küçük vatandaşlarımızın kulağına küpe olmalıdır: İyi dikkat etmeli, iyi düşünmeli, sonra yazmalı (N. 12, s.370).

Burada geçen “*küçük vatandaşlarımız*” ibaresi meşrutiyet ideolojisinin çocuğa bakışını yansıtmaya bakımdan ayrıca dikkat çekicidir. Daha sonra “*Bir Tilki*” konulu uygulamaya geçilir. Tilkinin çizim resmi de verilmiştir. Bu yazının yazma planını oluşturan sorular şu şekildedir:

Şurada resmi olan tilki, bildiğimiz hayvanlardan hangisine benziyor? Şekli nasıldır? Kendisini nasıl besler? Şimdiki vaziyeti nasıldır? Bu vaziyetten ne anlıyorsunuz?

Devamında bu sorulara cevap teşkil eden üç paragraflık yazıya yer verilir.

Son olarak 8. nüshada yazma planı da (*sualler*) verilen *Bir Elma, Posta Pulu ve Bir Onluk* konulu yazılar yer alır. Yazılarda dikkati çeken husus soruların dışına çıkılmamış olması ve gözlemlenen eşyayla ilgili somut bilgilere yer verilmesidir. Sonraki nüsha için verilen ödevler şunlardır: 1- *Çorba*, 2- *Bir Çil Çeyrek*, 3- *Bir Koyun*. Her bir konuyla ilgili yazma planı

da (sualler) verilmiştir. Ancak ne yazık ki sonraki iki sayıda kıraat ve kitabet çalışmaları yer almaz ve dergi 14. sayısıyla okuyuculara veda eder.

2.4.2. Rüşdî

İbtidâi için sergilenen yaklaşım bu seviye için de geliştirilerek uygulanır. Bu kısımda önce bu seviye için yazma tavsiyeleri (bir çeşit yönerge), sonra *makas ve petrol lambası resimlerinden* hareketle eşya nasıl tarif edilir sorusuna cevap teşkil eden iki yazma çalışmasına yer verilir. Tavsiyelerden hareketle rüştiye öğrencilerinden beklenenler şunlardır:

Bu dereceye gelen öğrenciler; ibtidâi vazifelerini yaparak alışmış, görünen basit veya karmaşık (*mürekkebi*) eşyanın tarifinde az çok alışkanlık kazanmış bulunsalar da bu alışkanlığa genişlik kazandırmak ve fikirleri bulmak, toplamak (*keşf, cem'*), düzenlemek (*tanzim*) ve *tebliğ* hususlarında daha ilerlemek için yine görünen (*manzur*) eşyanın tarifleriyle meşgul olmalıdır. Yine eşyayı resmini yapacakmış gibi dikkatle gözlemlemeli (*kemâl-i dikkatle meşmûl- i nigâh*) ve gözünün önünde canlandırmalıdır. Fakat bu derecede; fikirlere doğal olarak açıklık, anlaşılabilirlik (*vuzuh*) katmak ve bunlar arasından en iyileri seçmek, lafzı manasından çok olmamak üzere söylemek, ayıklamak, gereksiz ve doldurma sözlerden kaçınmak (*münakkahiyet*), ifadeye daha ziyade *sıhhat, zarafet, çeşitlilik (tenevvü')* vermek gereklidir (N. 6, s. 171).

Örnek Uygulama:

Bir Petrol Lambası

Sualler: Bu lamba hakkında fikr-i umûmi? Onu terkib eden kısımlar? Bu kısımların suret-i irtibatı? Lambanın idaresi? İttihâz olunacak tedâbir?

Tevesi': Geceleri hanemizi bir petrol lambasıyla aydınlatıyoruz.

Bu lamba esasen topraktan yahut madenden mamûl bir nevi kâse gibi olan bir hazineyi hâvidir. Petrol gazı bu hazine içinde bulunarak derununa bir fitil sokulur. Bu fitil iç içe iki madeni üstüvanenin (içi boş direk, silindir) ortasına mevzu'dur. Bu üstüvâneler lambanın minkarını (ağzını) teşkil eder ve şu'lenin husûlune lâzım olan havanın müruru (geçmesi) için alt tarafları açık bulunur.

Fitil, örülmüş pamuktan mamuldür. Petrol ona hulûl (içine işleme) ederek uç tarafından yanmağa başlar. Madeni bir anahtar fitili arzuya göre yükseltip alçaltmağa yarar ki lisanımızda buna lambayı açıp kapamak denir.

Minkarın etrafında bir diğer üstüvâne vardır ki yan yana delikleri hâvi ve lambanın şişesini tutmak için üst kenarı çentiklidir.

Her gün bu şişeyi temizlemeli, lambayı doldurmalı ve fitilin kömür hâline gelen kısmını izâle etmelidir. Lamba yakılınca, şişesinin kızgınlığını yavaş yavaş çoğaltmak için fitili azar azar açmalı,

hele petrolün çok çabuk tutuşur, alev alır bir madde olduğunu hiçbir vakit hatırdan çıkarmamalıdır (N.6, s. 172).

Ayrıca gelecek nüshaya kadar öğrencilere verilen “*tevsi*”ler (genişletme/yazma çalışmaları) şunlardır:

1- *İlk meşk defteri.*

Plan. – Bir şâkirde verilen defter. –2 Meşk dersi, yazı hocasının izâhâtı. -3 Şâkirdlerin gayreti, acemi şâkirdlerin kusurları, beceriksizliği, ilk yazıları. -4 Sebâtı?

2- *Yanmakta olan soba.*

Plan. - 1 Küçük bir kızın soba yakmağa niyeti. -2 Ateşi hazırlamak için ne yapıyor? .. Kibrit, ateşin tutuşması. -3 Sobanın temizlenmesi. – Kendine ait nezâfet (temizlik). -4 Bu kız hakkında mülahaza-i takdiriye.

Önceki tavsiyelerden hareketle ikinci aşamada rüştîye öğrencilerinden beklenenler şunlardır: Önceki çalışmalarda görünen eşyanın tarif ve tasvirine alıştıkları için, artık ya kendilerinin ya da etrafında gördükleri fiiller ve hareketlerin ifadesine başlamalıdır (N. 8, s. 244).

Burada Türkçe öğretiminin de ilkelerinden olan bütünsellik, bu konuda diğer derslerden de yararlanmak düşüncesi kendini gösterir; dil bilgisi derslerinde (*sarf ve nahiv*) isim ve sıfat bahisleri okunup, fiil bahsine gelindiğinde, zaman çekimlerini (*sigaların tasrifî*) daha iyi kavrayabilmek için bu yazma çalışmalarından doğal olarak pek çok yararlanılabilir. Her şeyde olduğu gibi bunlarda da aşamalara dikkat etmeye, kademe kademe gitmeye (*kaide-i tedrice*) riayet lâzımdır.

Bunun için çocuklara yaşayarak öğrenme anlamına gelen ve çok önemli olan şu tavsiyede bulunulur: İfade edecekleri fiil ve hareket her ne ise, onu önce bizzat uygulamalı yahut arkadaşlarından birine icra ettirerek birbirini takip eden hareketleri iyice tetkik ve zihinde sırasına göre tertip etmelidir. Her yazma konusunun asli kurallarından olan fikirlerin düzeni (*tertîb-i efkâr*)maddesine riayet ancak bir fiilin birbirini takip etme şeklini (*tarz-tevâli*) güzelce korumakla sağlanır. Bir fiil ve hareketin nasıl başlayıp ne şekilde devam ederek nasıl sona ereceğine dikkat eden zeki bir öğrenci yazılı ifadesinde dahi o sırayı takip ederek fikirlerinin akışına düzen verebilir (N. 8, s. 244).

Daha sonra bu doğrultuda “*Sineğin Tutulması*” ve “*İmlâ Vazifesinin Tashihi*” konulu iki yazma çalışması gösterilir. “*Sineğin Tutulması*” konulu yazının yapılandırılması şu şekildedir:

Sualler: Sinek nereye kondu? Onu kim tutmak istiyor? Bunun için ne yapıyor? Sinek ne oluyor?

Bu soruların genişletilmesiyle (*tevsi'*) elde edilen ve özel bir başlık kullanılmayan yazı şu şekildedir:

Sâbit'in sırası üzerine bir sinek kondu. Bir küçük çocuk onu tutmak istiyor: Yavaşca elini yaklaştırarak birdenbire ileri götürüyor hemen kapıyor; sinek de yakalanıyor. Lâkin Sâbit, keyfi olduktan sonra, hayvana eziyet etmeyerek onu salıveriyor.

“İmlâ Vazifesinin Tashihi” konulu yazma çalışmasının şekilleneceği sorular şu şekildedir:

Sualler: Çocuklar ne yazdılar? Niçin tashih etmelidir? Vazifeyi kim okuyor? Arkadaşları ne yapıyor? Hoca ne yapıyor?

Dikkat edilirse bu şekilde adım adım hikâye etme/öykülemeye geçilmiş olmaktadır.

Devamında 6. sayıda verilen “İlk Meşk Defteri” ve “Yanmakta Olan Bir Soba” konularıyla ilgili oluşturulmuş yazılara yer veriliyor. Bunlar, artık olayın hikâye edildiği dörder paragraflık metinlerdir.

Gelecek nüsha için verilen konular şunlardır:

“Paydos zamanında Yeni Bir Şâkirdin Hâli”, “Yağmura Tutulma”

Gerçekten bugün yazma eğitiminde sıkıntısı çekilen *giriş, gelişme, sonuç veya serim, düğüm, çözüm* gibi bir sürecin kaçınılmaz aşamaları olan şablon ifadelerle yer verilmeyen ve yine günümüzde Şerif Aktaş'ın tahkiyeli metinler için önerdiği, mana birliklerinin metnin bütünlüğü içerisindeki fonksiyonlarını esas alan “*merkezi fonksiyon yüklenmiş mana birliği*”, “*metin halkası*” gibi terimlerle (2005: 63-64, 66) benzerlik gösteren yazma planlarından ilki şu şekildedir:

Plan: 1- Mektebe yeni gelmiş bir şâkird. 2- Paydos zamanında yalnız başına sıkılması; diğer şâkirdlerin ona karşı vaz' u tavrı. 3- Mubassır efendinin bu hâle dikkati, onu 'Selim' efendi nâmında iyi bir çocuk ile arkadaş etmesi. 4- Yeni şâkirdin emniyet ve rahatı (N. 8, s. 245).

Önceki tavsiyelerden hareketle rüştiye öğrencilerinden yazma konusunda ilave olarak beklenenler şunlardır: Öğrenciler gerek kendileri gerekse arkadaşları tarafından icra edildiğini gördükleri fiil ve hareketleri (*ef'âl ve harekât*) düzenle ve açıklıkla (*tertîb ve vuzuh*) ifadeye devam etmekle beraber resimlerde görecekları fiil ve hareketleri açıklayarak yazmaya (*tercüme*) başlamalıdır. Yalnız eşyanın değil fiil ve hareketlerin de resimleri vardır. Kitaplarda görülen resimler bizlere yalnız eşyayı değil, hayatın çeşitli olaylarındaki tavırları ve durumları (*evzâ' ve etvâ'r*) da öğretir. Bu hâl ve tavırlardan hareketle (*delâlet*) insanların kalplerindeki durumlara (*ahvâl-i kalbiye*) nüfuz (*ittıla'*) edilebilir (N. 12, s. 371).

Rüştiyeli öğrenciler yavaş yavaş bir durumu (*hâdis*) olayı (*vak'a*) canlandıran resimleri göz önüne alarak onların muhtemel hareketlerinin ilerlemesinden (*cereyan*) sonuçlarından bir

anlam çıkarmalı (*istinbât etmeli*) ve bunları tarif etmelidir. Burada çalışmalar için resimli kitaplardaki bir tür çizgi hikâye/romanların (*kelâmsız hikâye*) tavsiye edilmesi son derece önemli ve yerindedir. Bu hikâyelerde birbirini takip eden resimler bir vakanın çeşitli aşamalarını gösterdiği için “*tahkiye*” ve “*tavsif*” doğal olarak gayet kolaylaşır. Durum (*hâdise*) zorunlu ve mantıklı bir sıra (*teselsül-i mantikî ve zarurî*) ile devam ettiği için netice son resimde kendi kendine ortaya çıkar. Burada “*Arkadaş*” dergisinin gençleri hem eğlendirmek hem de yararlandırmak için çeşitli resimler yayımladığı, bundan sonra da kitabet derslerine zemin olacak bu tür örnekler yayımlama kararı aldığı ifade ediliyor (N.12, s. 372). [Ancak derginin yayın hayatı buna müsaade etmez.]

Şimdilik bunda da basitten başlamak esas kaidesine uyarak bu nüshada iskemlesinde oturan ve elinde tuttuğu cep saatine bakan bir öğrenci resmi verilir, bu resmin iyice incelendikten sonra, resimdeki durumdan çıkartılan anlam doğrultusunda muhtemel olayların anlatıldığı bir yazının “*sualler*”i gösterilerek örnek yazı verilir. Yazı planı şu şekildedir:

Nedim'in Saati

Resimde ne görüyorsunuz? Bu saati Nedim'e kim vermiş? Validesi ne tenbih etmiş? Sonra küçük çocuk ne yapmış? Tavrı niçin mahzundur? Nedim böyle yaptığına iyi mi etmiş? (N. 12, s. 372)

Burada özel başlık kullanılması dikkat çekmektedir. Bu plan kapsamında yazılabilecek üç kısa paragraftan oluşan yazı örneği de verilir. Bu sorular çerçevesinde öğrenci bir durum ve vaka anlatmaya yönlendirilmiş, kendiliğinden *tahkiyede* bulunmaya başlamıştır. Örnek yazıda anlatılan olay ders vericidir. İmtihanda birinci olmasından dolayı, annesinin kendisine hediye ettiği cep saatini onun uyarısına rağmen kurcalayıp bozan Nedim'in üzüntü ve pişmanlığı anlatılır.

İkinci örnek çalışmanın konusu “Bir Taburun Geçışı” dir. Bununla ilgili “sualler” şunlardır:

Çocuklar ne yapıyordu? Niçin oyunlarını bıraktılar? Tabur nasıl tertib olunmuş? Askerler nasıl yürüyorlar? Çocuklar ne yapıyor?

Bu sorular kapsamında yazılan olay anlatan yazıda dikkati çeken hususlar şunlardır: Üç kısa paragraftır. Mekân olarak kasaba meydanı seçilmiş, bazı ayrıntılar isimlendirilmiştir. Mesela çocuklar sadece oyun oynamazlar “cüz” oynar, “topaç” çevirirler. Taburun önce boru sesleriyle fark edilmesi, at üstündeki zabıtlar, “tüfekli”, “sırt çantalı”, “muntazam ve kahramanca” yürüyen askerlerin uyandırdığı etki, çocukların sancağı saygıyla selamlamaları ve coşkuyla askerlerin peşine takılarak yürümleri. Böylece çocuklar olay anlatan bir yazı yazmaya alıştırılırken dönemin olağanüstü şartları içerisinde millî duygularla da donatılmaktadır.

Daha sonra 8. nüshada verilen “Paydos Zamanında Yeni Bir Şâkirdin Hâli”, “Yağmura Tutulma” konulu yazma çalışmalarının örneklenmesine geçilir. Bu yazılar biraz daha geliştirilmiştir. Birincisi dört, ikincisi beş paragraftan oluşur. Bu metinler artık iyiden iyiye “hikâye” türünün özelliklerini yansıtır.

Gelecek nüshaya kadar yapılması istenen çalışmalarla ilgili verilen “me’aller” (konu) ve bununla ilgili “sualler” şunlardır:

1- Küçük kızların ip atlama oyunları

Bu oyun neden ibarettir? Muâvenetler (yardımlar), sıçrayan kızın hâli? Kazalar, kahkahalar, mücâzât (cezalar)? Bu oyunun zevkleri?

2- Bir vagon

Bir vagon nedir? Nasıl yapılmıştır? Bölmeler (konpartümanlar), çarklar? Bir konpartümanın aksâmı: Kerevetler, tel raflar, lamba? Vagonların ifa ettiği hizmetler?

Dikkat edilirse bu ikinci yazı planı bilgi veren bir yazı örneğine aittir.

2.4.3. İdâdî

Önce standart bir şekilde diğer yaş gruplarında olduğu gibi, bu seviye için de yazma “tavsiyeler”ine (bir çeşit yönerge) yer verilir, daha sonra önceki derecelerde üzerinde durulan bir eşya resmi yerine, daha soyut olan “intizam” konusu verilir ve bu konuyla ilgili yapılan plan kapsamında yazılan yazı yer alır. Tavsiyelerden hareketle idâdî öğrencilerinden beklenenler şunlardır:

Bu dereceye gelen öğrenciler basit veya karmaşık (mürekkebe) her türlü görünen eşyanın tarifinde tamamen rûsûh (maharet, meleke) kazandıklarından artık fikir ve hayal ürünlerinin

tasvirine başlayabilirler. Maddi bir cismin tarifi için nasıl o cisim üzerinde bütün teferruatı kuşatacak şekilde derinleşmek gözlem yapmak sonucunda elde edilen fikirlerin ayıklama (*tenkih*) ve düzenleme (*tensik*) sonucunda açıklıkla (*vuzuh*) ve temel anlamlarla (*münakkahiyet*) ifadesi gerekiyorsa; ahlaki, edebî, ictimai, fikrî ve ruhani konular hakkında dahi aynı başlangıç ihtimam ve hassasiyetlerini göstermek gereklidir. Bu türlü çalışmalarda konu birliğini (*vahdet-i mevzu'*) hiçbir zaman nazar-ı dikkatten uzak tutmayarak bütün yan fikirleri (*efkâr-ı tâli*) onun etrafında toplayıp bunların akış düzenine (*nizâm-ı cereyan*) itina gösterilmelidir.

Maddi bir cismi tasvir için göz önündeki örnekten hareketle, dolaylı olarak (*istinbâten*) icat edilen fikirlere ve tasavvurlara dahi tamamen uygulayarak idrakin ve vicdanın derinliklerine (*ka'r-ı medreke ve ka'r-ı vicdân*) atfedilen bir büyüteç (*hurdebîn*) nazarlarıyla en gizli köşelerdeki en gizli tahassüsâtı araştırmalıdır (*cüst ü cû eylemelidir*). Böylece önemsenmeyecek/tahkir edilecek (*idhâr*) fikirler ve hisleri önem derecelerine göre düzenleyerek bir özet/sonuç (*zübde*), bir (*kadro*) vücuda getirmelidir. Sonra konunun liyakat ve tahammülüne göre süsleyerek (*isâr-ı tezyinât*) zübdenin her maddesini ayrı ayrı tafsil eylemeli, sonunda konu birliği (*vahdet-i mevzu'*) bütün kuvvet güzelliğiyle (*letâfet*) ortaya çıkmalı (*tecilli eylemeli*) (N.6, s. 173).

Burada yeni kavramlar gibi görünen “zübde” ve “kadro” terimleri ilgi çekicidir. Bu kavramlarla konunun önem derecesine göre sıralanan konuyla ilgili bütün his ve fikirlerin bir özet ve kadro oluşturduğu fikrinin önem kazandığı görülmektedir.

Örnek Uygulama:

1- İntizam

Sualler: (Plan). 1- İntizam neden ibarettir? 2- Faydaları: Hafızaya hizmeti, tasarruf-ı zaman, tatyib-i enzâr (Hoş görüntü). 3- Siz intizamperver misiniz? Kararınız?

Tevesi': İntizam her şeyin bir mevki her şeyi kendisine mahsus olan mevkiye bulunmaktan ibarettir. İntizamın hafızaya pek büyük hizmeti vardır. Fi'l-vâki insan bir şeyi daima aynı mahalle koymak itiyadında bulunursa o şeyi lazım olunca mahall-i mahsûsuna atf-ı nazardan başka bir zahmete hâcet kalmaz, hemen bulunuverir. Böylece zamandan kazanılır, çünkü aramaya ihtiyaç yoktur, bazen paraca da tasarruf olunur, zira ötede beride sürüklenmek suretiyle mütemadiyen eski bir takım eşyayı yenilemeye lüzum görülmez. İntizam her şeye hüsn ü letafet verir: Derûnunda sandalyeler muntazaman dizilmiş, masa odanın tamam ortasına vaz' edilmiş, esâs-ı beytiyeden her şey tam kendine lâyük mevkie konmuş, hâsılı her cihetinde intizam rû-nümâ olan bir hâneyi temâşa etmek ne kadar nazar-pîrâdır.

Küçük iken pek ziyade intizam meraklısı değil idim, lâkin elyevm itiyâd-ı intizamperverînin muhsinât-ı 'adîdesini idrâk ettiğim cihetle o haslet-i makbûleyi iktisâba pek ziyade çalışıyorum. Bunun için dershânedeki kitaplarımı, defterlerimi cesâmetlerine göre tanzim ettiğim gibi hânemde de

kâğıtlarımı, kalemlerimi yazıhanemin üzerinde muntazam tutuyorum, elbisemi esvâb dolabıma sırasıyla vaz' ve ta'lik ediyorum. Bütün eşyayı böylece muntazaman isti'mâl edeceğim. “İntizamsız bir çocuk” tabirine hiçbir vakit müstehak olmayacağımı ümit ederim. (N. 6, s. 173-174)

Yazmaya yaklaşımda yöntem ve planlama bakımından Fevziye Abdullah Tansel'i de hatırlatan (1975: 1- 10) bu uygulamadan sonra, gelecek nüshaya kadar öğrencilere sadece şu “tevsî” (genişletme/yazma çalışması) verilmiştir:

1- “Dikensiz gül olmaz” meselinin tevsî'i

Sualler (Plan). -1 Bu meselin sebep-i irâd ve darbı? 2 Manâ-yı mecazîsi: Arzu edilen herhangi bir neticeye vusûldaki müşkülât. 3- Mekteb şâkirdlerine tatbiki: Bir imtihanda muvaffakiyet, mübâreze-i hayatta mukaddeme-i galibiyet. 4- Azim ve karar. (Ali Nusret) (N.6, s. 174)

Sekizinci sayıda idâdî öğrencilerine “tavsiyeler”de ilave olarak şunlara değinilir: Bu seviyedeki öğrenciler tarifte ne kadar maharet kazanmış olursa olsunlar zamanla bu melekeyi kaybetmemek için beşeri muamelelerde en çok buna ihtiyaç duyulduğundan ara sıra tarifi konu alan yazılara çalışmakla beraber “tavsiyf” (sıfatlarıyla, nitelikleriyle anlatma) derecesine çıkabilirler. “Tavsiyf” esasen tariften başka bir şey değilse de bu tür kalem eserlerinde görünen veya hayal edilen eşyanın ayırt edici özelliklerini nakil ile yetinmeyerek onların hayal, his ve fikir kuvvetleri üzerinde meydana getirdiği izleri de kaydetmek gerekir. Çeşitli manzaraların genel görünümelerini tarif ile bunun ilham edebileceği tefekkürleri, tecessüsleri, tahayyülleri az çok açıklamak (teşrih etmek) tavsiftir. Bunun üslupça süslü (müzeyyen) ve yüksek (bâlâ) olan derecesine “tasvîr” diyebiliriz. Gerek tavsîf ve gerekse tasvîrde artık manzaralar ve eşyanın parçalarından ziyade genel görüntüsünü hassas bir nazarla temaşa ederek tıpkı doğal bir manzarada olduğu gibi gizli ve açık noktaları ayırarak eseri âdeta bir resim gibi de düşünmeli, bu resmin gölgelerini ve noktaların hayati kıymetlerine göre geliştirmelidir, sonra bütün esere kalpten doğan bir iki ince his ile şairane görüntü kazandırılmalıdır (Kalpten sünûh eden bir iki hiss-i rakîk ile cilâ-yı şâiriyet vermelidir.) (N. 8, s. 246).

Bu “tavsiyeler”de;“Tezyîn-i Lisân ve Üslûb-ı Beyân” ve “Lisân-ı Müzeyyen ve San'at” adlı makaleleriyle aynı yıllarda dilde sadeliği savunan Halil Rüşdü, Celâl Sâhir gibi yazarlarla tartışmalara girişmiş olan Ali Nusret'in geleneksel yaklaşımı kendini göstermektedir. Bu arada Ali Nusret'in 1909'da askerlikten emekli olduktan sonra bu yıllarda Vefâ ve Mercan İdadileri ile Dârümualliminde edebiyat öğretmenliği yaptığını, “Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuası”nda “Ders Numûneleri” başlığı altında kitabet derslerinin notlarını yayımlamaya başladığını ve burada yararlandığı metinleri Hüseyin Câhid'in “Türkçe Sarf ve Nahiv” kitabından aldığını söylediğini de hatırlamakta fayda var (Vahapoğlu; 2010, s. 155-157).

Tavsiyelerden sonra “Kış” konulu yazının planı verilir. “Plan” şu şekildedir:

1- Kışın takarrübü (yaklaşması), alâim-i hususiye (kendine özgü belirtiler), 2- Sahranın hâli, hayât-ı sâiyânedede (çalışma hayatı) durgunluk, 3- Derece-i harâret, kar, kışın eğlenceleri ve mahzurları, 4- Kararlar

Bu yönergelerin ardından, bu çerçevede yazılmış yazı yer alır. Bu yazı altı paragraf tutarında tam olarak planı yansıtan, ilk paragraflarda -dönemin dilini de yansıtan- *tavsif* ve *tasvir*ler yer alırken, sonraki paragraflarda olay ve hareket unsuru devreye girer, son paragrafta ise kış ve yoksulları da düşünmekle ilgili kişisel kanaatlere yer verilir.

Bu örnek yazıdan sonra altıncı nüshada (s. 174) verilen “*Dikensiz Gül Olmaz*” atasözünün “*tevsî*”ine geçilir. Beş paragraflık yazı içerisinde sözün gerçek anlamını yansıtan bir olaydan hareketle idâdî öğrencilerinin parlak bir diploma için katlandıkları zorluklardan bahisle, sözün kazandığı mecaz anlam ortaya konur.

Gelecek nüshaya kadar kaleme alınacak “*meal*”ler:

1- ‘Erken çiftçiye göre olur.’ meselinin *tevsî*’i Plan: 1- Bu meselin darb (irâd) olunabileceği, ahvâl, 2- Manası; bir tarlanın mahsulü her şeyden evvel o tarlayı ekip biçen adamın zekâvet ve iktidarına göre olur, 3- Gayretli, müteşebbis ve malumatlı çiftçi ile cahil ve tembel çiftçinin mukayesesi, 4- Netice: Mütemediyen kesb-i kemâl etmek mecburiyeti.”

2- ‘Serçe’ Plan: 1- Serçeyi nerede görürsünüz?, 2- Kıyafeti: Şekli, başı, tüyleri?, 3- Tabiatı: Munis, cesur, geveze, 4- Ziyatları ve hizmetleri. Ali Nusret (N. 8, s. 247)

İdâdî öğrencileri için son nüshada önce yönerge mahiyetinde uzun bir “*tavsiye*” bölümü yer alır. Buna göre, herhangi bir konuyu tasavvur ve tasvir etmekte az çok maharet kazanan idâdî öğrencileri, sürekli olarak hayal güçlerini genişletecek edebî eserleri mütalaa ile düşünme güçlerini (*kariha*) de geliştirmek zorundadırlar (N. 12, s. 374). Hayale genişlik, üsluba maharet verecek vasıtaların en güvenilir ve sade olanlarını (*sehl ü emin*) büyük edebiyatçıların eserlerini özel bir dikkatle iyice araştırıp inceleme (*tetebbu*) ile görmek mümkündür. Artık bu yaş grubundaki öğrencilerin “*tavsif*”in özellikle “*tasvir*” derecesindeki şairane şekline doğru kalem oynatmakta yetenekli olmaları arzu edilir. Fakat bunlardan evvel hayatlarında kendilerine ahlak temizliği (*nezâhet*) ve iffet öncüsü olacak ahlaki konular ile hem fikirlerini geliştirme hem de tavırlarını süsleme faydasını kazanmış olmaları gerekir. Mevzuları çeşitlendirmek ruha usanç ve yorgunluk vermeksizin fayda sağlayacağı için zihinde tasarlanmış (*musavverâne*) konuların (*me’aller*) yanı sıra ahlaki bir hikmeti dolaylı olarak anlatan makaleler de kaleme almalıdırlar.

Bu noktada yararlanılması tavsiye edilen atasözlerinin genişletilerek yazılmasının avantajı şöyle açıklanır:

Hem zihni düşünmeğe, fikri muhakemeye alıştıırır hem de ihtiva ettiği terbiyevi maksat ile ruha gönül açıklığı (*inşirâh*), vicdana kuvvet verir. Dünyanın en güzel nimeti ise nezih ahlaktır.

Atasözleri (*durub-ı emsâl*) ekseriyetle ahlaki ve manevi hakikatlerin açıklıkla (*vuzuh*) anlaşılmasını temin için maddi şeylerden istiare olunmuş birer temsilî teşbihi hâvi bulunduğu cihetle maddi cisimlerden manevi ruha intikal aklı faaliyete geçirecek bir idman olur.

İdâdî efendilerinin kitabet dersleri yalnız beyan tarzlarına değil vicdanlarını terbiye ve irfanlarını genişletmeye de hizmet etmelidir. Halk hikmeti (*hikmetü'l-avâm*) olan atasözleri bu temiz emeli (*emel-i nezih*) gereği kadar sağlar. Şu kadar ki bir atasözünün gerçek manasını kavramak (*hak manasına hulûl*) için menşeyini tefekkür etmek lazımdır. Bu menşe mülahaza olununca görülür ki, genellikle ahlakla ilgili güzellikler ve kötülüklerin parlak bir surette temsili için maddi şeylerde göze çarpan en garip tezatlar, dış görünüş (*zevâhir*) ile hakikatler arasındaki farklılıklar (*mübâyenet*) nazar-ı dikkate alınmış ve manevi hâllerin çirkinlikleri (*kabâiyih*) ve faziletleri bunlara benzetilerek ortaya konulmuştur. Dikkatli bir bakış ve fikri bir muhakeme neticesinde bu ilgi anlaşılır. Ahlaki hakikatler ortaya çıkar (N. 12, s. 374-375).

Bu açıklamalardan sonra verilen atasözü ve bununla ilgili yazma planı şu şekildedir:

Misal: “Kof olanlar başı aşağı değil, başı yukarı olan başaklardır.”

Sualler: -Bir buğday tarlasında görülen şey: Boş başaklar, dolu başaklar?

İnsanlar birbirleriyle konuştukları zaman müşâhede olunan hâl: Câhillerin müddeiyâne ve cüret-i hod-furûşâneleri (kendini beğenmişlik cüretleri ve iddiacılıkları) fâzılların temkin ve te'nîsi (yakınlaşma, alıştırma)? Mecâlis ve mahâfilde nazar-ı dikkate çarpan ahvâl: Pek behiyyeü'l-ahlâk (güzel ahlak) olmayanların kibir ve azametleri, riyakârlıkları. Ashâb-ı haysiyet ve faziletin nezâket ve mahviyeti (alçak gönüllülük)

Netice: Meziyât-ı hakikîye (gerçek meziyet) erbâbı mütevâzı bulunur (N. 12, s. 375).

Daha sonra bu plan üzerine yazılmış örnek yazı verilir. Sohbet özellikleri gösteren altı paragraflık bu yazıda plana sıkı sıkıya uyulduğu, yazının bu sorulara cevap teşkil edecek tarzda oluşturulduğu dikkat çeker.

2.4.4. Kitabet (Yazma) Çalışmalarının Genel Değerlendirmesi

Yaş seviyesine göre yapılandırma, her üç grup için temel özellik olarak ön plana çıkar. Her üç grup yazma aşamalarında kendi içerisinde basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru ilerlerken, bütün olarak bakıldığında bu açıdan aynı zamanda birbirini de tamamlayacak bir silsile takip eder.

Bütün yaş gruplarında sistematik olarak *“meal”*, *“sual”* ve *“tevsi”* terimleri kullanılarak, aslında bugün öğretim kademelerinde eksikliği çok hissedilen *güdümlü yazma* örnekleri. Ayrıca idâdî seviyesinde bu terimlere ek olarak *“zübde”* ve *“kadro”* terimleri de kullanılır. Öğrenciye önce konu verilir, daha sonra bu konuyu işlerken neler üzerinde durması gerektiği gösterilir, son aşamada bu sorular genişletilerek yazı somut bir biçimde örneklenir. Benzer çalışma planları verilerek öğrenciden buna uygun bir yazı yazması beklenir.

Bütün çalışmalara bakıldığında yazmayla ilgili şu kavram, yöntem ve tekniklerin ön plana çıktığı görülür:

2.4.4.1. Eşyanın Ayırt Edici Özelliklerini Yazma

İbtidâî seviyesinde bütün yazma çalışmaları bu amaca odaklıdır. Öğrencilerden önce etraflarında gördükleri sonra da bizzat görmedikleri eşyayı ayırt edici özellikleriyle *“tarif”* etmeleri beklenir. Rüşdî seviyesinde *“tarif”* olmakla birlikte, artık eşyayı *“tasvir”* çalışmalarına geçilir. İdâdîde artık eşyayı tarif ve tasvir çalışmalarına yer verilmez. Bunun yerini *“tavsi”* alır.

2.4.4.2. Resimlerden Yararlanma

Dergideki çalışmalarda iptidai ve rüşdî seviyelerinde daima resimlerden yararlanıldığı gibi, bu seviyeler için yapılacak yazma çalışmalarında resimlerden yararlanılması hep tavsiye edilmiştir. İdâdî düzeyinde artık resimlerden hareketle yazı çalışmasına yer verilmez. Önce çeşitli eşya resimleri ve kartpostallardan yararlanılırken, sonraları hareket gösteren resimler kullanılır, hatta *“kelâmsız hikâye”*ler tavsiye edilir.

2.4.4.3. Başlık

Yazma çalışmalarında büyük oranda özel başlık kullanılmaz. Yazılar yaş gruplarına göre birbirini tamamlayıp yapılandırarak şekilde *“tarif”*, *“tasvir”* ve *“tavsi”* amaçlı olarak konuya odaklanmıştır. Sadece rüşdî seviyesinde hikâye ettirmeye yönelik olarak *“Nedim’in Saati”* özel başlığı kullanılmıştır.

2.4.4.4. Kompozisyon Fikri

Rüşdî ve idâdî öğrencilerine verilen tavsiyelerde yer alan; konuyla ilgili fikirleri toplamak, bunlar arasından seçim yapmak, konudan ayrılmamak tertip ve düzene uymak gibi yaklaşımlar hep *“bütün güzelliği”* ve -kavram kullanılmasa da- *“kompozisyon”* düşüncesiyle ilgilidir.

2.4.4.5. Üslup

Yazma çalışmalarında sadece gözlem, araştırma, eşyayı ve hadiseleri farklı yönleriyle görme, bütünlük ilkesinden ayrılmama üzerinde durulmaz, aynı zamanda duygu ve düşüncelerin

dil vasıtasıyla nasıl aktarılacağı konusu da önem kazanır. Rüşdî ve idâdî seviyesinde önce herkesin anlayacağı derecede açık ve anlaşılır, daha sonra biraz daha mecazların da kullanılmasıyla edebî bir üslup belirlenmesi tavsiye edilmiştir. Bunu bugünkü dil biliminde yer alan dil/söz ayırımına dayandırmak mümkündür.

2.4.4.6. Tür Değişikliği

Yaptırılan yazma çalışmalarında somut olarak eşyanın ve dış dünyanın anlatımından, öykülemeye doğru gidilirken; rüşdî seviyesinde bilgi veren yazılar yazması, idâdî seviyesinde de ahlaki bir hikmeti dolaylı olarak anlatan makaleler yazılması, yani düşünce ve bilgi veren yazılara da geçilmesi tavsiye edilmektedir.

2.4.4.7. Atasözlerinin Açıklanarak Yazılması

İdadi seviyesinde, *tür değişikliği*ni de gösterir şekilde atasözlerini açıklayan yazılar yazmanın önemi üzerinde durulmuştur. Yukarıda idâdî bölümünde gösterdiğimiz gibi bu konunun önemi dile getirildikten sonra, bir atasözünü açıklayan yazının nasıl yazılması gerektiği, plan ve bu plana göre yazılmış yazı verilerek gösterilmiştir. Ayrıca dergi, genel eğitim ve terbiye anlayışı doğrultusunda, yayın hayatı boyunca her sayfasının altında bir atasözü de yayımlamıştır.

2.4.4.8. Edebî Metinlerden Yararlanma

Yine idâdî seviyesinde öğrencilere büyük edebiyatçıların eserlerini özel bir dikkatle araştırıp incelemeleri, hayal ve düşünce güçlerini, üsluplarını böylelikle geliştirebilecekleri tavsiye edilmektedir. Günümüzde de geçerliğini koruyan bu yaklaşım, son derece yerinde ve önemlidir.

2.5.5. Derginin İlgili Sayı Tarihlerinin Miladi Karşılıkları

Numara	Rûmî	Hicri	Miladi
1	5 Kânun-ı Sâni 1325	6 Muharrem 1328	18 Ocak 1910
2	20 Kânun-ı Sâni 1325	21 Muharrem 1328	2 Şubat 1910
3	5 Şubat 1325	7 Safer 1328	18 Şubat 1910
6	25 Mart 1326	26 Rebiülevvel 1328	7 Nisan 1910
8	22 Nisan 1326	25 Rebiülâhir 1328	5 Mayıs 1910
9	6 Mayıs 1326	10 Cemâziyelevvel 1328	19 Mayıs 1910
10	20 Mayıs 1326	24 Cemâziyelevvel 1328	2 Haziran 1910

11	3 Haziran 1326	8 Cemâziyeâhir 1328	16 Haziran 1910
12	17 Haziran 1326	22 Cemâziyeâhir 1328	30 Haziran 1910

3. Sonuç ve Öneriler

II. Meşrutiyet yıllarının kaotik, olağanüstü zor şartları içerisinde, serlevhasında yer alan “*sevgili vatan eolâtlarının tenvîr-i efkârına hâdim*” cümlesiyle öz ülküsünü ifade eden “*Arkadaş*” dergisi, bu amaç doğrultusunda 449 sayfa tutarındaki 14 sayısı ile, büyük bir azimle yayın hayatını sürdürüp tamamlamak zorunda kalmış, geniş içerikli bir dergidir. Ahlaki olgunlaşmayı en öncelikli hedef olarak belirleyen dergi, bu zengin içerik içerisinde kendi ifadesiyle “*kadın erkek bütün gençlere*” ve özel olarak öğrencilere hitap ederken geniş bir biçimde okuma ve yazma çalışmalarına da yer vermiş, âdeta bir okul vazifesi görmüştür.

Dergi; *Osman Fahri* eliyle edebî bir hüviyet kazanırken, *Ali Nusret* eliyle yazma çalışmalarında her ne kadar geleneksel üslup tercih edilse de, takip edilen yapılandırmacı, yönergeli metot, birçok açıdan bugün dahi örnek ya da ilham alınacak bir özellik göstermektedir. Örneğin bugün birçok öğretmenin belirgin bir yol ve yönerge göstermeden “*Şu konuda bir kompozisyon yazın.*” gibi yanlış ve genel ifadelerle, “*giriş-gelişme-sonuç/serim-düğüm-çözüm*” gibi gerçekçi olmayan şablon kurallara yer verilmemesi dikkat çekicidir.

Bu makalede önemli bazı yönlerine işaret edilerek bu çalışmalar aktarılmıştır. Dergide gerçekleştirilen okuma ve yazma çalışmaları, yeni araştırmalarla gerek kendi dönemlerindeki ders kitaplarıyla gerekse günümüz öğretim programlarıyla karşılaştırılıp değerlendirilirse yeni bilgi ve yorumlara ulaşılabileceği muhakkaktır.

Edebiyatta, sanatta, kültürde, eğitim ve öğretimde gelenekten yararlanmak esası vardır. Yakın ve uzak geçmişi bilmeden günümüzü ve geleceğimizi oluşturup planlamak imkânsızdır. *Gustave Mahler*’in “*Gelenek küllere tapınmak değil, ateşi harlı tutmaktır.*” sözü hükmünce, *ateşi harlı tutmak* için, bu tür çalışmaların sayısının artması gereklidir. Günümüzde çocuklara, gençlere yönelik Arap harfli Türkçe dergiler üzerine yapılmış çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların statik durumdan çıkabilmesi için, bu makalede üzerinde durduğumuz konu gibi çeşitli konuların değişik dergilerde nasıl ele alındığını araştırarak yeni çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2005). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bayrak, M. O. (1994). *Türkiye’de gazeteler ve dergiler sözlüğü*. İstanbul: Küll Yayınları.
- Duman, H. (1986). *İstanbul kütüphaneleri Arap harfli süreli yayınlar toplu kataloğu 1828-1928*. İstanbul: IRCICA Yayınları.
- Gündüz, M. (2013). *Osmanlı eğitim mirası klasik ve modern dönem üzerine makaleler*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kerman, Z. (1988). *Osman Fahri hayatı ve şiirleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kür, İ. (1991). *Türkiye’de süreli çocuk yayınları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Okay, C. (1998). *Osmanlı çocuk hayatında yenileşmeler*. İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Okay, C. (1999). *Eski harfli çocuk dergileri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Özarslan, E. (2007). Harf inkılabından önce neşredilmiş Türkçe inşa, kitabet ve münşeât kitapları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(34), 73.
- Tansel, F. A. (1975). *İyi ve Doğru Yazma Usulleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Top, B. (2010). *Ali Nusret’in dil, tarih ve eğitimle ilgili görüşleri – eserleri (metin)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Uyanık, E. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi’nde toplumsal mühendislik aracı olarak eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin eğitim politikaları. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2), 85.
- Vahapoğlu, B. (2009). *Ali Nusret hayatı, sanatı, eserleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Vahapoğlu, B. (2010). Türk edebiyatı tarihinin kıyıda kalmış bir ismi: Ali Nusret. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. 2(4)

Extended Summary

1. Introduction

The "Friend" magazine, which is the subject of our study, was published between "5 Kânun-ı Sâni of 1325/18 January 1910 - 15 July 1326/28 July 1910", with a total of 32 pages each. It is an important youth magazine that attracts attention in its period with its total 449 page collection, educational and literary content that appeals to young people and children. Although it is mainly addressed to young people, it has also given priority to children with its systematic teaching approaches for students, especially in reading and writing studies that are the subject of our study. In this respect, it is a magazine that surrounds children and young people together.

2. Method

In the article, the "reading" and "writing" studies in the nine issues of the "Friend" magazine are analyzed by document analysis method.

3. Findings, Discussion and Results

"Friend" magazine, with its 14 issues of 449 pages, is a large content magazine that had to complete its publishing life with great determination.

The magazine, which determines moral development as the primary target, has included a wide range of reading and writing activities in this rich content, while addressing "all young people" and students in particular, and has served as a school.

The magazine gained a literary identity through Osman Fahri. Although traditional style is preferred in the works of writing by Ali Nusret, the constructivist, guided method that is followed shows an exemplary or inspirational feature in many respects even today.

For example, many teachers use false and general expressions today without showing a clear way and instruction. Such as "Write an essay on this subject." At this point, it is noteworthy that the journal does not include unrealistic template rules such as "introduction-development-result".

If the reading and writing studies carried out in the journal are compared and evaluated with new researches, with the textbooks in their own period and with the curriculum of today, it is certain that new information and interpretations can be obtained.

It is essential to benefit from tradition in literature, art, culture, education and training. It is impossible to create and plan our day and future without knowing the near and distant past. Today, there are many academic studies on Turkish magazines with Arabic letters for children and youth. In order to differentiate these studies, new studies are needed to reveal how various topics are handled in different journals.

Tümer, C. Ş. (2020). "Arkadaş" dergisinde ilham veren "Kıraat" (Okuma) ve yönergeli "Kitabet" (Yazma) çalışmaları. *Çocuk, Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi*, 3 (1), 39-66.